

Inhoud

Deel I	7
Deel II	179
Deel III	359

Hoofdstuk 1

Mijn vaders achternaam was Pirrip en mijn voornaam Philip, maar mijn kindertong was niet in staat iets langers of duidelijker van beide namen te maken dan Pip. Dus ik noemde mezelf Pip en ging Pip heten.

Ik geef Pirrip als mijn vaders achternaam op gezag van zijn grafsteen en mijn zuster-mevrouw Joe Gargery, die trouwde met de smid. Omdat ik mijn vader of mijn moeder nooit heb gezien, noch ooit een beeltenis van een van beiden (want ze leefden lang voor de tijd van de fotografie), waren mijn eerste fantasieën over hun uiterlijk domweg gebaseerd op hun grafstenen. De vorm van de letters op die van mijn vader gaf me het eigenaardige idee dat hij een vierkante, forse, donkere man was met zwart krulhaar. Uit het lettertype en het formaat van de inscriptie 'Eveneens Georgiana Echtgenote van Hierboven' trok ik de kinderlijke conclusie dat mijn moeder sproeterig en ziekelijk was. Aan de vijf ruitvormige steentjes van elk ongeveer anderhalve voet lang gerangschikt in een keurige rij naast hun graf, ter nagedachtenis van vijf broertjes van mij—die de universele strijd om het bestaan al heel vroeg hadden opgegeven—dank ik de diepe overtuiging dat ze allemaal op hun rug waren geboren, met hun handen in hun broekzak, en dat ze die daar in deze bestaansvorm nooit hadden uitgehaald.

De streek waarin we woonden, was het moerasland bij de rivier, op nog geen twintig mijl van de zee als je de kronkelingen van die rivier volgde. Ik denk dat ik mijn eerste heel levendige en duidelijke indruk van de identiteit der dingen kreeg op een gedenkwaardige, gure middag tegen het vallen van de avond. Op dat moment ontdekte ik dat dit akelige, met brandnetels overwoeker-

de oord wel degelijk het kerkhof was, en dat Philip Pirrip, in leven lid van deze parochie, en eveneens Georgiana, Echtgenote van Hierboven, dood en begraven waren, en dat Alexander, Bartholomew, Abraham, Tobias en Roger, borelingen van bovengenoemden, eveneens dood en begraven waren, en dat de donkere woeste vlakke achter het kerkhof, doorsneden met sloten, wallen en hekken, waarop groepjes vee graasden, het moeras was, en dat de lage, loodgrijze streek daarachter, de rivier was, en dat het woeste hol in de verte waar de wind vandaan kwam razen, de zee was, en dat het bibberende hoopje mens dat voor dit alles bang werd en begon te huilen, Pip was.

‘Hou op met dat kabaal!’ brulde een verschrikkelijke stem en tussen de graven naast het kerkportaal sprong een man te voorschijn. ‘Stil, jij kleine rotzak, of ik snij je de strot af!’

Een angstaanjagende man, geheel in grof grijs gekleed, met een enorme boei aan zijn been. Een man zonder hoed en met kapotte schoenen en een ouwe lap om zijn hoofd gebonden. Een man, doordrenkt van water, overdekt met modder, kreupel door keien, gesneden door vuurstenen, gestoken door brandnetels en geschramd door doornen, die hinkte en rilde en loerde en grauwde, en wiens tanden klapperden in zijn kop toen hij me bij mijn kin greep.

‘O! Snij me niet mijn strot af, meneer,’ smeekte ik in doodsnood. ‘Alstublieft, doe het niet, meneer.’

‘Je naam!’ zei de man. ‘En gauw!’

‘Pip, meneer.’

‘Nog es,’ zei de man, me doordringend aankijkend. ‘Spreek op!’

‘Pip. Pip, meneer.’

‘Waar woon je,’ zei de man. ‘Wijs het aan!’

Ik wees waar ons dorp lag, op het lage land bij de kust tussen de elzen en knotbomen, iets meer dan een mijl van de kerk.

Nadat de man me even had aangekeken, draaide hij me ondersteboven om mijn zakken te legen. Er zat alleen een stuk brood in. Toen de kerk weer overeind stond—want hij was zo snel en sterk dat hij de kerk voor mijn ogen op de kop zette en ik de spits onder mijn voeten zag—dus toen de kerk weer overeind stond, zat ik trillend op een hoge grafsteen, terwijl hij het brood opschrakte.

‘Jij kleine rekel,’ zei de man, zijn lippen aflickend, ‘wat ’n bolle wangen heb je.’

Ik geloof wel dat ze bol waren, al was ik destijds klein voor mijn leeftijd en niet sterk.

‘Verdomd als ’k die niet kon opeten,’ zei de man, met een dreigende ruk van zijn hoofd, ‘en ’k mag lijen da’k ’t nog doe ook!’

Ik sprak oprecht de hoop uit dat hij het niet zou doen en greep me steviger vast aan de grafsteen waarop hij me had neergezet, om erop te blijven zitten maar ook om niet te gaan huilen.

‘Hoor es even hier!’ zei de man. ‘Waar is je moeder?’

‘Daar, meneer!’ zei ik.

Hij schrok, zette het op een lopen, hield al gauw weer stil en keek over zijn schouder.

‘Daar, meneer,’ legde ik angstig uit. ‘Eveneens Georgiana. Dat is mijn moeder.’

‘O!’ zei hij, terugkomend. ‘En is dat je vader daar bij je moeder?’

‘Ja, meneer,’ zei ik, ‘die ook; in leven lid van deze parochie.’

‘Aha!’ mompelde hij peinzend. ‘Bij wie leef je dan, aangenomen da’k je laat leven, waar ik nog niet uit ben?’

‘Mijn zuster, meneer—mevrouw Joe Gargery—de vrouw van Joe Gargery, de smid, meneer.’

‘Smid, zeg je?’ zei hij. En keek omlaag naar zijn been.

Nadat hij nog een paar keer broedend naar zijn been en naar mij had gekeken, kwam hij op mijn grafsteen af, pakte me bij mijn armen en duwde me zo ver mogelijk achterover, zodat zijn ogen heel dwingend neerkeken in de mijne en de mijne heel hulpeloos opkeken in de zijne.

‘Hoor es even hier,’ zei hij, ‘het gaat d’r om of ’k je laat leven. Je weet wat een vijl is?’

‘Ja, meneer.’

‘En je weet wat bikken is?’

‘Ja, meneer.’

Na iedere vraag duwde hij me iets verder achterover, om me nog hulpelozer en banger te maken.

‘Jij zorgt voor een vijl.’ Hij duwde me nog verder. ‘En jij zorgt voor wat te bikken.’ Hij duwde me nog verder. ‘Jij brengt ’t allebei voor me mee.’ Hij duwde me nog verder. ‘Of ’k ruk je hart en je lever d’r uit.’ Hij duwde me nog verder.

Ik was doodsbang, en zo draaierig dat ik me met beide handen

aan hem vastklemde en zei: 'Als u zo vriendelijk wilt zijn om me alstublieft overeind te laten komen, meneer, dan was ik misschien niet zo misselijk en kon ik misschien beter luisteren.'

Hij gaf me zo'n enorme zet en slinger dat de kerk om haar eigen weerhaan tolde. Toen hield hij me vast bij mijn armen, recht overeind op de steen, en vervolgde met deze angstaanjagende woorden.

'Je brengt me morgenochtend vroeg die vijl en dat bikken. Je brengt me de hele zooi, bij dat oude Bolwerk daarginder. Dat doe je, en waag 't niet een woord te zeggen of te laten merken dat je zo iemand als mij hebt gezien of iemand anders wie-ook, en dan laat ik je leven. Doe je 't niet of doe je ook maar even wat anders als wat 'k heb gezegd, dan worden je hart en je lever uitgerukt, gebraden en opgevroten. En denk maar niet da'k alleen ben. D'r zit een jongeman bij me verborgen, en daarmee vergeleken ben ik een Engel. Die jongeman hoort de woorden die ik zeg. Die jongeman heeft een eigen geheime manier om een jongen te pakken te krijgen, en z'n hart en z'n lever. Een jongen hoeft 't niet te proberen om zich te verstoppen. Al doet een jongen zijn deur op slot, al ligt ie warm in bed, al stopt ie zich in, al trekt ie 't bedden-goed over z'n hoofd, al denkt ie dat ie op z'n gemak en veilig is, die jongeman komt toch langzaam maar zeker op 'm afgesloten om 'm open te scheuren. Op ditzelfde ogenblik kan 'k die jongeman amper tegenhouden om je wat aan te doen. 'k Heb de grootste moeite om 'm bij je ingewanden vandaan te houden. Nou, wat zeg je daarop?'

Ik zei dat ik de vijl voor hem zou halen en zoveel losse stukjes eten als ik maar kon, en dat ik 's morgens vroeg naar hem bij het Bolwerk zou komen.

'Zeg de Duivel zal je halen als je 't niet doet!' zei de man.

Ik zei het, en hij zette me op de grond.

'Nou,' vervolgde hij, 'denk aan wat je beloofd hebt en denk aan die jongeman, en maak dat je thuiskomt!'

'Goe-goede nacht, meneer,' stotterde ik.

'Daar is nogal kans op!' zei hij, terwijl hij om zich heen keek over de koude, natte vlakke. 'k wou da'k een kikker was. Of een aal!'

Terwijl hij dat zei, sloeg hij beide armen om zijn rillende lijf

—omvatte zichzelf, als om zich bijeen te houden—en hinkte naar de lage muur om de kerk. Toen ik hem zag gaan, zijn weg zoekend tussen de brandnetels en tussen de braamstruiken die rond de groene heuvels groeiden, was het in mijn jonge ogen alsof hij probeerde te ontkomen aan de handen van de dode mensen, die ze steels uit hun graven staken om hem bij zijn enkel te grijpen en erin te trekken.

Bij de lage muur rondom de kerk gekomen, ging hij eroverheen als een man met lamme en stijve benen, en draaide zich toen om en keek naar mij. Toen ik zag dat hij zich omdraaide, keerde ik mijn gezicht huiswaarts en liep me de benen uit mijn lijf. Maar al gauw keek ik over mijn schouder en zag hem weer in de richting van de rivier gaan, nog steeds met beide armen om zich heen geslagen en met zijn pijnlijke voeten zijn weg zoekend over de grote keien die hier en daar in het moeras waren gelegd, als stapstenen bij zware regen of opkomend tij.

Het moeras was niet meer dan een lange zwarte horizontale streep op dat moment, toen ik stilhield om hem na te kijken, en de rivier was niet meer dan nog zo'n horizontale streep, lang niet zo breed en zwart, en de lucht was niet meer dan een rij lange dreigende rode strepen en dikke zwarte strepen. Aan de rand van de rivier ontwaarde ik vaag de enige twee zwarte dingen die in het hele vergezicht overeind leken te staan. Een was het baken voor de zeelieden—als een vat zonder duigen op een paal—van dichtbij een lelijk ding; het andere was een galg, waaraan enkele kettingen hingen die ooit een piraat hadden geketend. De man hinkte daarnaar toe, als was hij de piraat die tot leven was gekomen, ervan was afgedaald en terugging om zich weer vast te ketenen. Die gedachte joeg me de stuipen op het lijf, en toen ik zag hoe het vee de kop hief om hem na te kijken, vroeg ik me af of de dieren hetzelfde dachten. Ik keek overal om me heen of ik de verschrikkelijke jongeman zag, maar kon geen spoor van hem bekennen. Alleen was ik nu weer bang en rende aan één stuk door naar huis.

Hoofdstuk 2

Mijn zuster, mevrouw Joe Gargery, was meer dan twintig jaar ouder dan ik en stond bij zichzelf en de bureu hoog aangeschreven omdat ze me had grootgebracht ‘met de hand’. Daar ik er destijds voor mezelf nog achter moest komen wat die uitdrukking betekende en wist dat ze een harde en krachtige hand had en die vaak placht los te laten op mij, en ook op haar man, nam ik aan dat Joe Gargery en ik allebei waren grootgebracht met de hand.

Ze was geen mooie vrouw, mijn zuster, en mijn algehele indruk was dat ze Joe Gargery met de hand had gedwongen haar te trouwen. Joe was een knappe man, met vlasblonde krullen aan beide zijden van zijn gladde gezicht en met ogen van zo’n onbestemd blauw dat het op de een of andere manier vermengd leek met het oogwit. Het was een zachtaardige, goedhartige, welgemutste, zorgeloze, dwaze lieve kerel—een soort Hercules in kracht en ook in zwakte.

Mijn zuster, mevrouw Joe, had zwarte haren en ogen en zo’n rode huid dat ik me soms afvroeg of ze zich waste met een nootmuskaatrasp in plaats van met zeep. Ze was groot en knokig en droeg haast altijd een grove schort die met twee lussen op haar rug was vastgemaakt, met aan de voorkant een vierkant, onneembaar borststuk vol spelden en naalden. Ze beschouwde het als een grote verdienste van zichzelf en als een sterk verwijt aan Joe dat ze deze schort zoveel droeg. Ofschoon ik in feite niet zie waarom ze die eigenlijk droeg, of waarom ze, als ze de schort dan toch droeg, die niet elke dag van haar leven weer kon afdoen.

Joe’s smidse grensde aan ons huis, een houten huis, zoals veel woningen in onze streek—de meeste destijds. Toen ik van het kerkhof naar huis rende, bleek de smidse dicht en zat Joe alleen in

de keuken. Aangezien Joe en ik leedgenoten waren en als zodanig vertrouwelijkheden uitwisselden, voegde Joe me een vertrouwelijkheid toe zodra ik de klink van de deur optilde en naar hem gluurde, tegenover de deur in de hoek van de schouw.

‘Mevrouw Joe is d’r wel een dozijn keer naar buiten gegaan om je te zoeken, Pip, en ze is nou weer buiten, wat het een boeren-dozijn maakt.’

‘O ja?’

‘Ja, Pip,’ zei Joe, ‘en ’t ergste is, ze heeft Rietje bij zich.’

Bij dit akelige nieuws begon ik de enige knoop aan mijn vest al- maar rond te draaien en keek diep terneergeslagen naar het vuur. Rietje was een met wasdraad omwonden rotting, gladgesleten door de aanraking met mijn geranselde gestel.

‘Ze gong zitten,’ zei Joe, ‘en ze stond op en ze greep Rietje en ze kolderde naar buiten. Da’s wat ze dee,’ zei Joe terwijl hij traag het vuur tussen de onderste stangen opruimde en ernaar keek, ‘ze kolderde naar buiten, Pip.’

‘Is ze al lang weg, Joe?’ Ik behandelde hem altijd als een groot kind en als niet meer dan mijn gelijke.

‘Tja,’ zei Joe terwijl hij een blik wierp op de Duitse klok, ‘ze heeft nou al zo’n vijf minuten de kolder, Pip. Ze komt d’r aan! Kruij achter de deur, beste vent, en hou de rolhanddoek d’r tus- sen.’

Ik volgde zijn raad op. Toen mijn zuster, mevrouw Joe, de deur wagenwijd opensmeet en merkte dat er een obstakel achter zat, wist ze meteen wat er aan de hand was en liet de rest van het onderzoek aan Rietje over. Uiteindelijk smeet ze me—ik fungeerde vaak als echtelijk projectiel—naar Joe, die me onder alle omstan- digheden graag mocht vasthouden, me doorschoof de schouw in en me daar rustig afschermd met zijn grote been.

‘Waar was je, jij kleine aap?’ zei mevrouw Joe stampvoetend. ‘Zeg op, wat heb je uitgespookt om mij zo gek van zorg, angst en ongerustheid te maken, anders haal ik je uit die hoek al was je vijf- tig Pips en hij vijfhonderd Gargery’s.’

‘Ik ben alleen maar op het kerkhof geweest,’ zei ik vanaf mijn krukje, huilend en in mijn ogen wrijvend.

‘Kerkhof!’ echode mijn zuster. ‘Als ik er niet was geweest, zou je allang naar het kerkhof zijn gegaan en daar zijn gebleven. Wie heeft jou met de hand grootgebracht?’

‘Jij,’ zei ik.

‘En waarom heb ik dat gedaan, zou ik weleens willen weten!’ riep mijn zuster uit.

Ik jammerde: ‘Dat weet ik niet.’

‘Ik ook niet!’ zei mijn zuster. ‘Ik zou het nooit weer doen! Dat weet ik wel. Ik lieg niet als ik zeg dat ik deze schort van mij nog geen moment heb afgedaan sinds jouw geboorte. Het is al erg genoeg om de vrouw van een smid te zijn (en nog van een Gargery ook) zonder dat ik ook nog je moeder moet zijn.’

Mijn gedachten dwaalden af van die vraag terwijl ik neerslachtig naar het vuur keek. Want in de wrekende kolen verrezen de vluchteling daar in het moeras, met de boei om zijn been, de geheimzinnige jongeman, de vijl, het eten, en mijn vreselijke belofte om diefstal te plegen in dat veilige tehuis.

‘Ha!’ zei mevrouw Joe terwijl ze Rietje op zijn plek terugzette. ‘Kerkhof, laat me niet lachen! Kerkhof, zeg dat wel, jullie twee.’ Een van ons had dit overigens helemaal niet gezegd. ‘Jullie jagen *mij* nog eens naar het kerkhof, jullie tweeën, en o, wat een gr-r-randioos stel zouden jullie zijn zonder mij!’

Terwijl ze de tafel dekte voor de avondboterham, gluurde Joe over zijn been naar mij omlaag, alsof hij in gedachten mij en zichzelf taxeerde om te bepalen wat voor soort stel we wel niet zouden zijn onder de voorspelde treurige omstandigheden. Daarna zat hij te plukken aan zijn vlasblonde krullen en rechterbakkebaard en volgde mevrouw Joe overal met zijn ogen, zoals hij altijd deed bij zwaar weer.

Mijn zuster had een bijzondere manier van boterhammen snijden voor ons die altijd dezelfde was. Eerst klemde ze met haar linkerhand het brood stevig en muurvast tegen haar borststuk—waar er soms een speld in kwam te zitten en soms een naald, die wij naderhand in onze mond kregen. Dan nam ze wat boter (niet te veel) op een mes en smeerde die over het brood, ongeveer zoals een apotheker een zalfkompres maakt, met beide kanten van het mes de boter er handig op kletsend en keurig langs de korst weg-schrapend. Dan gaf ze met het mes een laatste vinnige veeg langs de rand van het kompres en sneed ze een heel dikke snee van het brood, die ze ten slotte, voor ze die van het brood afhaalde, in twee helften hieuw, waarvan Joe de ene kreeg en ik de andere.

Dit keer durfde ik, hoewel ik honger had, mijn snee niet op te eten. Ik vond dat ik iets achter de hand moest houden voor mijn verschrikkelijke kennis en zijn handlanger, de nog verschrikkelijker jongeman. Ik wist dat mevrouw Joe uiterst strikt huishield en dat ik op mijn rooftocht misschien niets zou vinden in de proviessiekast. Daarom besloot ik mijn beboterde homp brood op mijn broekspijp neer te leggen.

Ik kon slechts met vreselijk veel moeite de wilskracht hiervoor opbrengen. Het was alsof ik moest beslissen tussen van de nok van een hoog huis springen en in heel diep water duiken. En het werd me alleen maar moeilijker gemaakt door de nietsvermoedende Joe. In ons al genoemde leedgenootschap en onze vriendschappelijke omgang vergeleken we 's avonds altijd hoe we onze boterhammen weghapten door ze zo nu en dan stilletjes op te houden om door de ander te laten bewonderen—wat ons opnieuw deed toehappen. Die avond daagde Joe me verschillende malen uit tot onze gebruikelijke vriendschappelijke wedstrijd door me zijn snel slinkende boterham te tonen; maar telkens weer zat ik met mijn gele mok thee op mijn ene knie en mijn onaangeraakte boterham op de andere. Ten slotte besloot ik ten einde raad mijn voornemen uit te voeren, en wel op de voor die omstandigheden minst onwaarschijnlijke manier. Ik nam het moment te baat dat Joe net naar me had gekeken en liet mijn boterham langs mijn broekspijp naar beneden zakken.

Kennelijk zat mijn vermeende gebrek aan eetlust Joe dwars en hij nam een peinzende hap uit zijn boterham die hem niet leek te smaken. Hij liet hem veel langer dan gewoonlijk rondgaan in zijn mond, dacht er lang bij na en slikte hem uiteindelijk naar binnen als een pil. Hij wilde nog een hap nemen en hield juist zijn hoofd scheef om er goed zijn tanden in te zetten, toen zijn oog op mij viel en hij zag dat mijn boterham was verdwenen.

De verbazing en consternatie waarmee Joe vlak voor zijn hap stokte en mij aanstaarde, waren te opvallend om aan mijn zusters aandacht te ontsnappen.

'Wat is er nou weer?' vroeg ze bits, terwijl ze haar kop neerzette.

'Alsjemenu, sjonge!' mompelde Joe en schudde ernstig vermanend zijn hoofd naar mij. 'Pip, beste vent! Je doet jezelf nog

wat aan. Die blijft d'r nog ergens steken. Die heb je vast niet gekauwd, Pip.'

'Wat is er nou weer?' herhaalde mijn zuster, vinniger dan tevoren.

'Als je d'r wat van kan ophoesten, Pip, dan zou ik dat maar doen,' zei Joe, volkomen onthutst. 'Manieren is één ding, maar d'r gaat niks boven je gezondheid.'

Intussen was mijn zuster in alle staten, dus stortte ze zich op Joe, en hem bij zijn twee bakkebaarden grijpend, sloeg ze zijn hoofd een poosje tegen de muur achter hem, terwijl ik schuld bewust zat toe te kijken in de hoek.

'Misschien vertel je me nou wat er is,' zei mijn zuster buiten adem, 'jij kip zonder kop.'

Joe keek hulpeloos naar haar, nam toen een hulpeloze hap en keek weer naar mij.

'Weet je, Pip,' zei Joe ernstig, met zijn laatste hap in zijn wang, en op vertrouwelijke toon, alsof wij tweeën helemaal alleen waren, 'jij en mij zijn altijd vrienden, en ik zal de laatste zijn om je te verraaien, ooit. Maar zo'n'—hij verschoof zijn stoel en keek naar de vloer tussen ons in en toen weer naar mij—'zo'n ongelooflijke Schrok als dat!'

'Heeft zitten schrokken, hè?' schreeuwde mijn zuster.

'Weet je, beste vent,' zei Joe, naar mij kijkend en niet naar mevrouw Joe, zijn hap nog steeds in zijn wang. 'Ik Schrokte zelf toen ik zo oud was als jou—vaak—en als jongen heb ik tussen heel wat Schrokkers gezeten; maar zo'n Schrokker als jou heb ik nog nooit gezien, Pip, en het is een wonder dat je je niet dood hebt Geschrokt.'

Mijn zuster dook op me af en plukte me aan mijn haren omhoog, met niets meer dan de gruwelijke woorden: 'Kom mee voor je dosis.'

Een of ander medisch onmens had in die tijd Teerwater als heilzaam medicijn in ere hersteld en mevrouw Joe had er altijd een voorraadje van in de kast staan, in de overtuiging dat de geneeskracht evenredig was aan de viesheid. In het gunstigste geval kreeg ik zo veel van dit elixer als probaat geneesmiddel toegediend dat ik rondliep met het idee naar een nieuwe schutting te ruiken. Op die avond was mijn toestand zo urgent dat ik een hele pint van dit

brouwsel nodig had, die me ter verlichting door de keel werd gegoten terwijl mevrouw Joe mijn hoofd onder haar arm klemde, zoals een laarzenknecht een laars. Joe kwam ervan af met een halve pint, maar moest die opdrinken (tot zijn grote schrik, terwijl hij daar traag zat te kauwen en peinzen voor het vuur), 'omdat hij een toeval had gehad'. Op mijzelf afgaande moet hij erna zeker een toeval hebben gehad, als hij die tevoren al niet had gehad.

Het geweten is iets verschrikkelijks als het aan een man of een jongen knaagt, maar wanneer, in het geval van een jongen, die geheime last samenspannt met een andere geheime last die zijn broekspijp afglijdt, is het (zoals ik kan getuigen) een zware straf.

Het schuldige besef dat ik mevrouw Joe ging bestellen—ik heb nooit gedacht dat ik Joe ging bestellen, want ik heb nooit gedacht dat iets van het huisraad hem toebehoorde—samen met de noodzaak steeds een hand op mijn boterham te houden als ik zat of een kleinigheid moest doen in de keuken, dreef me bijna tot waanzin. En terwijl de moeraswinden het vuur deden gloeien en flakkeren, dacht ik buiten de stem te horen van de man met de boei aan zijn been die mij geheimhouding had laten beloven, een stem die zei dat hij niet tot morgen honger kon of wilde lijden, maar nu eten wenste. Op andere momenten dacht ik: wat als de jongeman die er met zoveel moeite van weerhouden werd om zich aan mij te vergrijpen, zou zwichten voor zijn aangeboren ongeduld, of zich in de tijd vergissen en denken dat hij vannacht recht had op mijn hart en lever, in plaats van morgen! Als ooit iemands haren te berge rezen van angst, dan moeten die van mij op dat moment te berge zijn gerezen. Maar misschien is dat wel nooit bij iemand gebeurd?

Het was kerstavond en van zeven tot acht op de Duitse klok moest ik met een wasstamper in de pudding voor de volgende dag roeren. Ik probeerde het met de last op mijn been (en dat deed me weer denken aan de man met de last aan zijn been) en merkte dat door de beweging de boterham onstuitbaar bij mijn enkels te voorschijn kwam. Gelukkig kon ik wegglijpen en dat deel van mijn geweten op mijn zolderkamer achterlaten.

'Hoor eens!' zei ik toen ik klaar was met roeren en me in de schoorsteenhoek nog even opwarmde voor ik naar bed moest. 'Waren dat kanonnen, Joe?'

'Ach!' zei Joe. 'Weer een dwangarbeider d'r vandoor.'

‘Wat betekent dat, Joe?’ vroeg ik.

Mevrouw Joe, die het verklaren altijd voor haar rekening nam, zei bits: ‘Ontsnapt. Ontsnapt,’ de omschrijving toedienend als Teerwater.

Terwijl mevrouw Joe met haar hoofd over haar naaiwerk gebogen zat, vormde ik voor Joe met mijn mond de woorden: ‘Wat is een dwangarbeider?’ Joe vormde met zijn mond zo’n uiterst ingewikkeld antwoord dat ik er alleen maar het woord ‘Pip’ uit kon opmaken.

‘D’r was d’r gisteravond,’ zei Joe hardop, ‘een dwangarbeider vandoor na het avondkanon. En ze hebben een alarmschot voor ’m afgevuurd. En nou lijken ze een alarmschot voor een andere af te vuren.’

‘Wie schiet er dan?’ vroeg ik.

‘Wat een snotjoch,’ kwam mijn zuster tussenbeide, terwijl ze me misprijzend aankeek van boven haar werk, ‘wat een gevraag. Stel geen vragen, en je krijgt ook geen leugens te horen.’

Het was niet erg aardig tegenover haarzelf, dacht ik, om te suggereren dat ik leugens van haar te horen zou krijgen, ook al stelde ik dan vragen. Maar ze was nooit aardig, behalve als er bezoek was.

Hier verhoogde Joe mijn nieuwsgierigheid aanmerkelijk door zijn mond zo wijd hij kon open te sperren en er een woord mee te vormen dat er voor mij uitzag als ‘Bulken’. Dus ik wees als vanzelf naar mevrouw Joe en vormde met mijn mond het woord ‘zij?’. Maar Joe wilde daar helemaal niets van horen, en sperde opnieuw zijn mond wagenwijd open en schudde er de vorm van een uiterst nadrukkelijk woord uit. Maar ik kon er niets van maken.

‘Mevrouw Joe,’ zei ik als laatste redmiddel, ‘ik zou graag willen weten—als je het niet heel erg vindt—waar de schoten vandaan komen?’

‘God zegen die jongen!’ riep mijn zuster uit, alsof ze dat niet echt meende, maar juist het tegendeel. ‘Van de Hulken.’

‘O-o!’ zei ik met een blik naar Joe. ‘Hulken!’

Joe kuchte verwijtend, als om te zeggen: ‘Nou, dat zei ik toch.’

‘En mag ik vragen wat Hulken is?’ zei ik.

‘Zo gaat het nou altijd met die jongen!’ riep mijn zuster uit, terwijl ze naar me wees met haar naald en draad en haar hoofd naar me schudde. ‘Geef hem antwoord op één vraag, en meteen stelt

hij je een dozijn andere. Hulken zijn gevangenisschepen, aan de overkant van 't moer.' Dat woord gebruikten wij in onze streek altijd voor moeras.

'Ik vraag me af wie er in gevangenisschepen worden gestopt, en waarom ze erin worden gestopt,' zei ik terloops en in stille wanhoop.

Dat was te veel voor mevrouw Joe, die prompt overeind kwam. 'Ik zal je eens wat zeggen, jongeman,' zei ze, 'ik heb je niet met de hand grootgebracht om mensen het leven zuur te maken. Dat zou afkeuring in plaats van lof verdienen. Mensen worden in de Hulken gestopt omdat ze moorden en omdat ze roven en vervalsen en allerlei slechts doen; en ze beginnen altijd met vragen te stellen. En nou naar bed jij!'

Ik kreeg nooit een kaars mee om me bij te lichten naar bed, en toen ik in het duister de trap opging met een suizend hoofd—van de vingerhoed van mevrouw Joe die er tamboerijn op had gespeeld ter begeleiding van haar laatste woorden—had ik het akelige idee dat de Hulken geknipt zouden zijn voor mij. Ik ging al aardig die kant op. Ik was begonnen met vragen stellen en ging mevrouw Joe beroven.

Sinds die tijd, die nu ver achter me ligt, heb ik vaak bedacht dat maar weinig mensen weten hoeveel kinderen verzwijgen als ze in angst zitten. Hoe onredelijk die angst ook is, het blijft angst. Ik was doodsbang voor de jongeman die mijn hart en lever wilde; ik was doodsbang voor mijn gesprekspartner met de boei aan zijn been; ik was doodsbang voor mezelf, die een vreselijke belofte had moeten doen; ik had geen hoop op redding door mijn almachtige zuster, die me iedere keer weer afschrikte; ik durf niet te bedenken wat ik zo nodig gedaan zou hebben in mijn angstige stilzwijgen.

Als ik die nacht al sliep, dan alleen om me voor te stellen dat ik op een hoge vloedgolf de rivier afdreef, naar de Hulken, dat een spookachtige piraat me bij het passeren van het galgenveld door een scheepstrompet toeriep dat ik maar beter aan land kon gaan om daar ter plekke opgehangen te worden en het niet langer uit moest stellen. Ik durfde niet te gaan slapen, ook al had ik het gewild, want ik wist dat ik bij het eerste ochtendgloren de provisiekast moest beroven. 's Nachts kon het niet, want er waren toen nog geen gemakkelijke lucifers om licht mee te maken; daartoe

had ik met staal en steen vuur moeten slaan en dat had een kaabaal gemaakt als de zeerover zelf die met zijn kettingen rammelde.

Zodra de grote zwartfluwelen rouwsluier buiten doorweven was met grijs, stond ik op en ging de trap af; onderweg riep iedere plank en iedere kier in iedere plank me na: 'Houd de dief!' en 'Word wakker, mevrouw Joe!' In de provisiekast, die vanwege de feestdagen veel voller was dan normaal, schrok ik me wezenloos van een aan zijn achterpoten hangende haas die ik, toen ik met mijn rug half naar hem toegekeerd stond, dacht te betrappen op een knipoog. Ik had geen tijd om het te controleren, geen tijd om iets te kiezen, nergens tijd voor, want ik had geen tijd te verliezen. Ik stal wat brood, een kaaskorst, ongeveer een halve pot gehakt (wat ik samen met mijn boterham van de vorige avond opbond in mijn zakdoek), een beetje brandewijn uit een stenen kruik (die ik overgoot in een glazen fles waarin ik boven op mijn kamer in het geheim dat bedwelmende drankje, dropwater, had gemaakt, en waarbij ik de stenen kruik aanlengde met een kan uit de keukenkast), een bot met heel weinig vlees eraan en een stevige mooie ronde varkenspastei. Ik ging al bijna zonder de pastei weg, maar kreeg een aanvechting om op een plank te klimmen en te kijken wat er zo zorgvuldig in een hoek stond weggeborgen in een afgedekte aardewerken schaal, en ik ontdekte dat het de pastei was, en ik nam hem mee in de hoop dat die niet was bedoeld voor spoedig gebruik en voorlopig niet gemist zou worden.

In de keuken was een deur naar de smidse. Ik deed de deur van het slot en de grendel en nam een vijl uit Joe's gereedschap. Toen deed ik de deur weer terug op slot en grendel, opende de deur waardoor ik de avond tevoren naar binnen was gerend, sloot die en rende naar het mistige moeras.

Hoofdstuk 3

Het was een berijpte ochtend, en heel nevelig. Ik had de nevel buiten voor mijn kleine raam zien liggen, alsof daar de hele nacht een kobold had zitten huilen die het raam had gebruikt als zakdoek. Nu zag ik de nevel op de kale heggen en het schrale gras liggen, als een grof soort spinnenwebben, sliertend van twijg tot twijg en spriet tot spriet. Op ieder hekje en poortje lag klam vocht, en de moerasmist was zo dik dat ik de wijsvinger op de paal die de mensen de weg naar ons dorp wees—een richting die ze nooit volgden, want ze kwamen er nooit—pas kon zien op het moment dat ik er pal onder stond. Toen ik omhoogkeek naar het druipende ding, leek het voor mijn bedrukte geweten een spook dat me verdoemde tot de Hulken.

De mist was nog zwaarder toen ik het moeras bereikte, zodat ik niet meer op alles afrende, maar alles op mij leek af te rennen. Dit was heel onaangenaam voor een schuldbewust gemoed. De hekken en sloten en oevers doken op me af door de mist, alsof ze overduidelijk schreeuwden: ‘Een jongen met Andermans varkensspas-tei! Houd hem!’ Het vee kwam al even onverhoeds op me af, alsof hun starende ogen en dampende neusgaten zeiden: ‘Hei daar, kleine dief!’ Eén zwarte os, met een witte bef—die voor mijn ontwaakte geweten zelfs iets weg had van een geestelijke—keek me zo doordringend aan en draaide zijn stompe kop zo beschuldigend rond terwijl ik om hem heen liep, dat ik tegen hem snotterde: ‘Ik kon er niets aan doen, meneer! Ik heb het niet voor mezelf gepakt!’ Waarop hij zijn kop liet zakken, een wolk damp uit zijn neus blies en verdween, zijn achterpoten omhooggooiend en met zijn staart zwiepend.

Al die tijd liep ik in de richting van de rivier, maar hoe hard ik

ook rende, ik kreeg maar geen warme voeten, waaraan de klamme kou leek vastgeklonken zoals de boei aan het been van de man naar wie ik toe holde. Ik wist de weg naar het Bolwerk vrij goed te vinden, want ik was daar op een zondag geweest met Joe, en Joe, gezeten op een oud kanon, had me gezegd dat we als ik eenmaal vast bij hem in de leer was, daar dikke pret zouden hebben! Maar in de wazigheid van de mist kwam ik te veel naar rechts uit en moest mijn weg terugvinden langs de rivieroever, over de glooiing van losse stenen boven de modder en de palen die het tij aangaven. Ik haastte me voort langs die weg en was net een greppel overgestoken die naar ik wist heel dicht bij het Bolwerk lag en net de helling aan de overkant opgeklauterd, toen ik voor me de man zag zitten. Hij zat met zijn rug naar me toe, met de armen over elkaar geslagen en was door slaap overmand aan het knikkebollen.

Ik dacht dat hij het fijner zou vinden als ik hem met zijn ontbijt zou verrassen, zo onverwachts, dus ging ik zachtjes verder en tikte hem op zijn schouder. Hij sprong direct op, en het was niet dezelfde man, maar een andere man!

Toch had deze man ook grove grijze kleren en een grote boei aan zijn been en was mank en schor en koud en alles wat de andere man ook was, behalve dat hij niet hetzelfde gezicht had en een platte, vilten hoed met een brede rand en een lage bol droeg. Dit alles zag ik in een tel, want ik had maar een tel om het te zien. Hij vloekte naar me, haalde naar me uit—het was een kromme, slappe mep die mij miste en hemzelf bijna velde, want hij bracht hem aan het wankelen—en toen rende hij de mist in, struikelde tweemaal en weg was hij.

Het is de jongeman! dacht ik en voelde een steek in mijn hart toen ik begreep wie het was. Ik had waarachtig ook een pijnscheut in mijn lever gevoeld als ik had geweten waar die zat.

Ik was daarna al gauw bij het Bolwerk, en daar stond de juiste man—hij was zich warm aan het slaan en heen en weer aan het hinken alsof hij de hele nacht niets anders gedaan had—op mij te wachten. Hij had het bitter koud, dat was duidelijk. Ik verwachtte half en half dat hij voor mijn ogen zou neervallen en zou sterven van die vreselijke kou. Ook keek hij zo hongerig uit zijn ogen dat, toen ik hem de vijl gaf en hij die op het gras neerlegde, ik het

idee kreeg dat hij die zou hebben opgegeten als hij mijn bundel niet had gezien. Ditmaal keerde hij me niet ondersteboven, om te krijgen wat ik had, maar liet me met de goede kant boven, terwijl ik de bundel openmaakte en mijn zakken leegde.

‘Wat zit er in de fles, jongen?’ vroeg hij.

‘Brandewijn,’ zei ik.

Hij was het gehakt al in zijn keel aan het proppen, op een heel wonderlijke wijze—meer als iemand die het ergens in hevige haast wegstouwde dan als iemand die het at—, maar hij stopte even om wat te drinken. Hij rilde de hele tijd zo hevig dat hij nauwelijks de hals van de fles tussen zijn tanden kon houden zonder hem af te bijten.

‘Volgens mij hebt u de koude koorts,’ zei ik.

‘Daar kon je weleens gelijk in hebben, jongen,’ zei hij.

‘Het is hier ongezond,’ zei ik tegen hem. ‘U hebt buiten in het moer gelegen, en dat is vreselijk koortsig. En reumatisch ook nog.’

‘k Krijg mijn ontbijt heus wel op voor het moeras m’n dood wordt,’ zei hij. ‘Dat ging me ook nog wel lukken als ’k meteen d’r na werd opgeknoopt aan die galg daarginder. Zo lang overleef ’k de bibberaties wel, reken maar.’

Hij schrokte gehakt, kluif, brood, kaas en varkenspastei allemaal tegelijk naar binnen, terwijl hij onderwijl achterdochtig naar de mist rondom ons staaarde en vaak stopte—zelfs met kauwen—om te luisteren. Een echt of denkbeeldig geluid, een gerinkel op de rivier of ademhaling van een dier in het moeras, deed hem nu opschrikken en hij zei plotseling: ‘Je bent toch geen leugenachtige duvel? Je hebt toch niemand bij je?’

‘Nee meneer! Echt niet!’

‘En ook niemand gewaarschuwd je te volgen?’

‘Nee!’

‘Goed,’ zei hij, ‘ik geloof je. Je zou ook wel een erge valse jonge hond zijn om op jouw leeftijd jacht te gaan maken op een ellendige niksnut, opgejaagd tot ie halfdood in de goot ligt zoals deze ellendige niksnut!’

Er klikte iets in zijn keel, alsof hij net als een klok een mechaniek vanbinnen had dat ging slaan. En hij smeerde zijn gerafelde ruwe mouw over zijn ogen.

Ik had met hem te doen in zijn ellende, en toekijkend hoe hij

gestaag de pastei naar binnen werkte, waagde ik het te zeggen: 'Ik ben blij dat het u smaakt.'

'Zei je wat?'

'Ik zei dat ik blij was dat het u smaakte.'

'Merci, m'n jongen. Wat je zegt.'

Ik had vaak toegekeken hoe een grote hond van ons zijn eten at, en nu zag ik een treffende gelijkenis tussen de manier waarop de hond at en die van de man. De man nam fikse, driftige happen, net als de hond. Hij slokte, of liever gezegd schrokte, iedere brok te vroeg en te snel naar binnen; en onder het eten keek hij links en rechts om zich heen, alsof hij van alle kanten gevaar verwachtte van iemand die de pastei kwam afpakken. Hij was veel te onzeker om er in alle rust van te kunnen genieten, dacht ik, of om samen met iemand te eten zonder met zijn kaken naar de bezoeker te snappen. In al deze opzichten leek hij precies op de hond.

'Ik ben bang dat er niets overblijft voor hem,' zei ik schuchter, na een stilte waarin ik me had afgevraagd of het wel beleefd was om die opmerking te maken. 'Waar dat vandaan komt, valt niets meer te halen.' De onontkoombaarheid van dit feit dreef me tot deze wenk.

'Overblijft voor hem? Wie is die hem?' zei mijn vriend, zijn gekauw op de pasteikorst onderbrekend.

'De jongeman. Waarover u het had. Die zich samen met u schuilhield.'

'O, aha!' antwoordde hij met iets als een barse lach. 'Hem? Ja, ja. Die hoeft niks niet te kijken.'

'Hij zag er anders wel zo uit,' zei ik.

De man hield op met eten en keek me vorsend en stomverbaasd aan.

'Wanneer dat dan?'

'Daarnet.'

'Waar?'

'Daarginds,' zei ik, wijzend, 'daar, waar ik hem zag zitten knik-keballen en dacht dat u het was.'

Hij greep me bij de kraag en staaarde me zo woest aan dat ik begon te denken dat zijn vroegere idee om mij de strot af te snijden hem weer door het hoofd speelde.

'Met dezelfde kleren aan als u, alleen met een hoed op,' legde

ik bibberend uit, ‘en... en...’—ik wilde het zo voorzichtig mogelijk formuleren—‘en met... dezelfde reden om een vijl te lenen. Hebt u gisteravond het kanon niet gehoord?’

‘Dan is d’r dus toch geschoten,’ zei hij in zichzelf.

‘Hoe komt het dat u daar niet zeker van was?’ antwoordde ik. ‘Want wij hebben het thuis wel gehoord, en dat is verder weg en bovendien zat alles dicht.’

‘Dat zal ’k je es zeggen!’ zei hij. ‘Iemand die alleen is op deze vlakke, licht in het hoofd en licht in de maag, stervend van honger en kou, die hoort de hele nacht niks anders als knallende kanonnen en schreeuwende stemmen. Hoort? Hij ziet de soldaten, met hun rode jassen in het schijnsel van de fakkels voor ze, die hem omsingelen. Hoort zijn nummer roepen, hoort zijn eigen naam, hoort het gekletter van de musketten, hoort de bevelen “Schouderen! Aanleggen! Hou hem onder schot, mannen!” en wordt ingerekend—en d’r is niks! ’k Heb verdomme vannacht niet één groep achtervolgers gezien—die d’r in ’t gelid aan komen marcheren, goddomme nog aan toe, met hun stamp, stamp—’k heb d’r honderd gezien. En die knallen. Ik zie verdomme de mist nog op klaarlichte dag schudden van het kanon. Maar die man,’—al het andere had hij gezegd alsof hij mijn aanwezigheid was vergeten—‘is je wat aan ’m opgevallen?’

‘Zijn gezicht was helemaal kapot,’ zei ik, me herinnerend wat ik nauwelijks wist dat ik wist.

‘Hier toch niet?’ riep de man uit, genadeloos met zijn vlakke hand op zijn linkerwang slaand.

‘Ja, daar!’

‘Waar is ie?’ Hij propte het beetje eten dat nog over was in de binnenzak van zijn grijze jasje. ‘Welke kant is ie uitgegaan? Ik zal hem achtervolgen als een bloedhond. Die vervloekte boei aan mijn zere been! Geef me die vijl es aan, jongen.’

Ik wees in de richting waar de mist de andere man had opgeslokt, en hij keek even die kant op. Maar meteen zat hij op het dichte natte gras als een gek te vijlen aan zijn boei, zonder te letten op mij of zijn eigen been, dat een oude schaafwond had en onder het bloed zat, maar dat hij zo ruw behandelde alsof het niet meer gevoel had dan de vijl. Ik was weer heel erg bang voor hem, nu hij als een bezetene bezig was, en ik was ook heel erg bang om

nog langer van huis weg te blijven. Ik zei tegen hem dat ik weg moest, maar hij sloeg er geen acht op, dus dacht ik dat ik maar het beste kon wegglijpen. Het laatste dat ik van hem zag, was dat hij met zijn hoofd over zijn knie gebogen verwoed aan zijn keten zat te werken, ongeduldige verwensingen mompelend tegen de keten en tegen zijn been. Het laatste dat ik van hem hoorde, toen ik in de mist stilhield om te luisteren, was dat de vijl nog steeds heen en weer ging.

Hoofdstuk 4

Ik was er zeker van dat er in de keuken een veldwachter op me stond te wachten om me te arresteren. Maar er was daar niet alleen geen agent, ook de diefstal was nog niet ontdekt. Mevrouw Joe was buitensporig druk in de weer om het huis op orde te brengen voor de feestelijkheden van die dag, en Joe was op het stoepje voor de keuken gezet om hem weg te houden uit het blik—een voorwerp waarin het noodlot hem vroeg of laat steeds weer deed belanden wanneer mijn zuster met krachtige hand de stoffer over de vloeren van haar huishouden maaide.

‘En waar heb jij verdikkeme gezeten?’ was de kerstgroet van mevrouw Joe toen ik en mijn geweten onze opwachting maakten.

Ik zei dat ik naar de Kerstzang was wezen luisteren. ‘O! Nou ja!’ merkte mevrouw Joe op. ‘Het had erger gekund.’ Wat ze zegt, dacht ik.

‘Als ik niet een smidsvrouw was geweest en (wat hetzelfde is) een slavin met altijd en eeuwig d’r schort voor, dan was ikzelf misschien naar de Kerstzang wezen luisteren,’ zei mevrouw Joe. ‘Ik voor mij ben gek op Kerstliedjes, en daarom hoor ik d’r natuurlijk nooit een.’

Joe, die zich achter mij aan de keuken in had gewaagd nadat het blik de aftocht had geblazen, wreef in een verzoenend gebaar met de rug van zijn hand over zijn neus toen mevrouw Joe hem bekeek, en toen ze haar ogen van hem afnam, kruiste hij stiekem zijn beide wijsvingers overdwars en toonde die aan mij, ons teken dat mevrouw Joe in een dwarse bui was. Dat was zo normaal voor haar dat Joe en ik onze vingers vaak wekenlang zo hielden, als de kruisvaarders op grafstenen hun benen.

We zouden een heerlijk diner krijgen, een gepekelde varkens-

poot met groente en een stel gebraden gevulde kippen. Gisterochtend was er een flinke gehaktpastei gebakken (wat verklaarde waarom het gehakt niet werd gemist) en de pudding stond al te koken. Deze uitgebreide voorbereidingen gingen zonder pardon ten koste van ons ontbijt: 'Want ik moet nou niks,' zei mevrouw Joe, 'ik moet nou niks geen uitgebreide slemppartij en afwas met wat ik nog te doen heb, als je dat maar weet!'

Dus werden onze boterhammen ons voorgezet alsof we een leger van tweeduizend man op een geforceerde mars waren in plaats van een man en jongen thuis, en met schuldbevuste blik namen we slokken melk met water uit een kan op het buffet. Intussen hing mevrouw Joe schone witte gordijnen op, bevestigde een nieuw gebloemd valletje voor de brede schouw en pakte de kleine pronkkamer aan de overkant van de gang uit die anders nooit werd uitgepakt, maar de rest van het jaar doorbracht in een koele nevel van vloeipapier, die zich zelfs uitstreckte tot de vier witte aardewerken poedeltjes op de schoorsteenmantel, elk met een zwarte snoet en een mandje bloemen in de bek, en elk de pendant van de ander. Mevrouw Joe was een uiterst propere huisvrouw, maar had de bijzondere gave haar properheid onaangename en ondraaglijker te maken dan het vuil zelf. Properheid is nauw verwant aan godsvrucht en sommige mensen doen hetzelfde met hun godsdienst.

Mijn zuster had zoveel te doen dat ze plaatsvervangend ter kerke ging, dat wil zeggen, Joe en ik gingen. In zijn werkkleren zag Joe eruit als een stevige, echte smid; in zijn zondagse kleren zag hij er nog het meest uit als een vogelverschrikker in goeden doen. Niets dat hij dan aanhad, paste hem of leek bij hem te horen, en alles wat hij dan aanhad, zat hem te krap. Op deze feestelijke dag kwam hij bij het beieren van de klokken uit zijn kamer te voorschijn als een toonbeeld van ellende, in het volle ornaat van zijn zondagse boetekleed. Wat mij betreft, ik denk dat mijn zuster zo ongeveer dacht dat ik een jeugdige crimineel was die door een Brigadier-Vroedmeester was gearresteerd (op mijn geboortedag) en aan haar bezorgd om te worden aangepakt overeenkomstig de verkrachte waardigheid der wet. Ik werd altijd behandeld alsof ik met alle geweld geboren had willen worden, in strijd met de voorschriften van rede, religie en moraal, en in weerwil van het nega-

tieve advies van mijn beste vrienden. Zelfs als ik mee moest voor een nieuw stel kleren, kreeg de kleermaker de opdracht er een soort Tuchtsschool van te maken en me vooral niet het vrije gebruik van mijn ledematen te gunnen.

De kerkgang van Joe en mij moet voor meevoelende zielen dan ook een aandoenlijk schouwspel zijn geweest. Maar mijn uiterlijk lijden zonk in het niet bij wat ik innerlijk onderging. De angst die me naar de keel greep steeds als mevrouw Joe in de buurt van haar provisiekast kwam of de kamer uitging, werd slechts geëvenaard door de wroeging van mijn geest over de daad van mijn handen. Gebukt onder de last van mijn zondige geheim vroeg ik me af of de Kerk, als ik het aan dat instituut zou onthullen, machtig genoeg was om me te beschermen tegen de wraak van de verschrikkelijke jongeman. Ik bedacht dat het moment dat de bannen werden afgeroepen en de priester zei: 'Hij spreke nu!' voor mij het moment zou zijn om op te staan en een persoonlijk onderhoud in de sacristie voor te stellen. Ik weet nog zo net niet of ik tot verbaazing van onze kleine parochie niet mijn toevlucht tot deze drastische maatregel zou hebben genomen als het geen Kerstmis maar een gewone zondag was geweest.

Meneer Wopsle, de voorlezer van onze kerk, zou bij ons komen eten; en meneer Hubble, de wagenmaker, en mevrouw Hubble; en oom Pumblechook (een oom van Joe, maar mevrouw Joe had hem zich toegeëigend), een rijke graanhandelaar uit de dichtstbijzijnde stad die zijn eigen sjees had. Het diner zou om halftwee beginnen. Toen Joe en ik thuiskwamen, was de tafel al gedekt, mevrouw Joe klaar met haar toilet, het eten bijna klaar, de voordeur van het slot (wat anders nooit zo was) om het bezoek binnen te laten en alles even prachtig. En nog steeds geen woord over de diefstal.

Etenstijd kwam zonder me enige opluchting te brengen, en het bezoek kwam. Meneer Wopsle, die vastzat aan een Romeinse neus en een groot, glimmend, kaal voorhoofd, had een diepe stem waar hij buitengewoon trots op was. Onder zijn kennissen heerste zelfs de mening dat hij, als je hem zijn gang liet gaan, de priester met zijn lezen weleens een rolberoerte kon bezorgen. Zelf bekende hij dat hij vast en zeker naam zou maken in de Kerk, als die werd 'opengegooid', dat wil zeggen open voor concurrentie. Omdat de Kerk niet was 'opengegooid', was hij, zoals ik zei, onze voorlezer.

Maar de ‘Amens’ moesten het zwaar ontgelden, en als hij de psalm aangaf—altijd het hele vers gevend—keek hij eerst de hele parochie rond, als wilde hij zeggen: ‘U hebt mijn vriend boven mij gehoord; zegt u nu eens wat u denkt van *mijn* stijl!’

Ik opende de deur voor het gezelschap—en deed alsof we die deur altijd openden—en opende haar eerst voor meneer Wopsle, toen voor meneer en mevrouw Hubble en ten slotte voor oom Pumblechook. NB.: *ik* mocht hem onder geen beding oom noemen.

‘Mevrouw Joe,’ zei oom Pumblechook, een forse, zwaar ademende, trage man van middelbare leeftijd, met een mond als een vis, doffe staarogen en rossig haar dat rechtop stond, waardoor hij eruitzag alsof hij een moment geleden bijna was gestikt en net weer bijkwam, ‘ik heb voor u bij wijze van kerstgeschenk meegebracht... ik heb voor u, m’vrouw, een fles sherry meegebracht... en ik heb voor u, m’vrouw, een fles port meegebracht.’

Iedere kerst kwam hij, als was het iets heel nieuws, aanzetten met precies dezelfde woorden en droeg de twee flessen als halters in zijn handen. Iedere kerst antwoordde mevrouw Joe zoals ze nu antwoordde: ‘O, ome Pum-ble-chook! Wat aardig!’ Iedere kerst reageerde hij zoals hij nu reageerde: ‘Het is niet meer als u toekomt. En zijn jullie allemaal goedgeluimd, en hoe staat het met Habbekrats?’ Waarmee hij mij bedoelde.

We aten bij zulke gelegenheden in de keuken en begaven ons dan voor de noten, sinaasappels en appels naar de kamer, een wisseling van kamers die veel weg had van Joe’s wisseling van kleren, van zijn werkplunje in zijn zondagse pak. Mijn zuster was bij deze gelegenheid buitengemeen levendig en over het algemeen veel aangenamer in het gezelschap van mevrouw Hubble dan in ander gezelschap. Ik herinner me mevrouw Hubble als een krullerig, schriel persoontje in hemelsblauw, die voor jong bleef doorgaan omdat ze met de veel oudere meneer Hubble was getrouwd—ik weet niet hoe lang geleden—toen zij veel jonger was dan hij. Ik herinner me meneer Hubble als een stramme, kromme, hooggeschouderde oude man die naar zaagsel rook en zijn benen abnormaal ver uit elkaar zette, zodat ik in mijn kleine tijd altijd nog een paar mijl open land ertussen zag als ik hem op ons paadje tegenkwam.

In dit hoogstaande gezelschap zou ik me, ook als ik de provisiekast niet had geplunderd, weinig op mijn plaats hebben gevoeld. Niet omdat ik ertussen was geperst op een scherpe hoek van het tafelkleed, met de tafel in mijn borst en Pumblechooks elleboog in mijn oog, noch omdat ik niet mocht praten (ik wilde niet praten), noch omdat ik werd vergast op de schubbe uiteinden van de kippenbouten en op die twijfelachtige hoekjes varkensvlees waarop het varken bij leven absoluut niet trots hoefde te zijn. Nee, dat zou me niets hebben kunnen schelen, als ze me met rust hadden gelaten. Maar ze lieten me niet met rust. Ze leken het als een verloren kans te beschouwen wanneer ze het gesprekspunt niet om de zoveel tijd op mij richtten en het in me spiesden. Ik had een zielig stiertje in een Spaanse arena kunnen zijn, zo pijnlijk werd ik door deze zedenprikken getroffen.

Het begon zodra we aan tafel zaten. Meneer Wopsle bad met theatrale bombast—op een manier die me nu zo ongeveer voorkomt als een vrome kruising tussen de Geest in Hamlet en Richard III—en eindigde met de zeer toepasselijke wens dat we oprecht dankbaar zouden zijn. Waarop mijn zuster me fixeerde met één oog en met zachte, verwijtende stem zei: ‘Hoor je dat? Wees dankbaar.’

‘En wees vooral,’ zei meneer Pumblechook, ‘dankbaar, jongen, jegens hun die je met de hand hebben grootgebracht.’

Mevrouw Hubble schudde haar hoofd, en met in haar blik het trieste voorgevoel dat het slecht met me zou aflopen, vroeg ze: ‘Hoe komt het toch dat de jeugd nooit dankbaar is?’ Dit morele mysterie leek te groot voor het gezelschap tot meneer Hubble het kort en bondig oploste met de woorden: ‘Van nature slecht.’ Iedereen mompelde toen ‘Klopt!’ en keek onaangenaam en nadrukkelijk naar mij.

Joe’s positie en invloed waren als er bezoek was (zo mogelijk) nog zwakker dan als er geen bezoek was. Maar als hij kon hielp en troostte hij me altijd op zijn eigen manier, en tijdens het eten deed hij dat altijd door me jus te geven, als die er was. Omdat er vandaag jus te over was, lepelde Joe op dit moment zo’n halve pint op mijn bord.

Even later tijdens de maaltijd gaf meneer Wopsle een tamelijk kritisch commentaar op de preek en liet doorschemeren—in

het gebruikelijke hypothetische geval dat de Kerk werd ‘opengegoid’ – wat voor preek hij hun gegeven zou hebben. Nadat hij hen had vergast op enkele hoofdpunten van dat betoog, merkte hij op dat hij het onderwerp van de prediking van die dag slecht gekozen vond, wat des te onvergeeflijker was, voegde hij eraan toe, daar er zo veel onderwerpen ‘voor het grijpen’ lagen.

‘Klopt weer,’ zei oom Pumblechook. ‘U slaat de spijker op zijn kop, meneer! Onderwerpen te over voor het grijpen, als je maar weet hoe je zout op hun staart moet leggen. Meer is er niet nodig. Je hoeft niet ver te zoeken om een onderwerp te vinden, als je maar klaarstaat met het zoutvaatje.’ Na even te hebben nagedacht vervolgde meneer Pumblechook: ‘Neem nou alleen al varkensvlees. Dat is pas een onderwerp! Als jullie een onderwerp willen, neem dan varkensvlees!’

‘Klopt, meneer. Menige les voor de jeugd,’ antwoordde meneer Wopsle, en ik wist al dat hij mij erbij zou slepen vóór hij het zei, ‘valt er uit die tekst te leren.’

(‘Opletten, jij,’ zei mijn zuster tegen mij in een vinnige tussenzin.)

Joe gaf me nog wat jus.

‘Het Zwijn,’ vervolgde meneer Wopsle met zijn diepste stem en wees met zijn vork naar mijn blozende wangen, alsof hij me bij mijn voornaam noemde, ‘het Zwijn was de metgezel van de verloren zoon. De vraatzucht van het Zwijn wordt ons voorgehouden als voorbeeld voor de jeugd.’ (Dat moest hij zeggen, die varkensvlees net nog zo heerlijk mals en sappig had genoemd.) ‘Wat weerzinwekkend is bij een varken, is nog weerzinwekkender bij een jongen.’

‘Of meisje,’ opperde meneer Hubble.

‘Of meisje, natuurlijk, meneer Hubble,’ stemde meneer Wopsle tamelijk geërgerd in, ‘maar er is geen meisje aanwezig.’

‘Bovendien,’ zei meneer Pumblechook bits tegen mij, ‘bedenk eens waar je allemaal niet dankbaar voor mag zijn. Als je was geboren als Varken...’

‘Dat is hij ook, hij krijste als een mager speenvarken,’ zei mijn zuster heel nadrukkelijk.

Joe gaf me nog wat jus.

‘Tja, maar ik bedoel een Varken op vier poten,’ zei meneer

Pumblechook. 'Als je zo was geboren, zou je hier dan zitten? Jij niet...'

'Tenzij in die vorm,' zei meneer Wopsle, naar de schaal knikkend.

'Maar ik bedoel niet in die vorm, meneer,' repliceerde meneer Pumblechook, die niet graag onderbroken werd. 'Ik bedoel, die zich vermaakt met mensen die ouder en wijzer zijn als hij en zijn voordeel doet met hun gesprek en zich wentelt in weelde. Zou hij dat dan doen? Geen sprake van? En wat zou er van je geworden zijn?' zich weer tegen mij kerend. 'Je zou voor zo- en zoveel shilling van de hand zijn gedaan, al naar gelang de marktwaarde van het product, en slager Dunstable zou naar je toe zijn gekomen terwijl je in je stro lag en zou je onder zijn linkerarm hebben gegrepen en met zijn rechterarm zou hij zijn kiel hebben opgestroopt om een pennenmes uit zijn vestzakje te halen, en hij zou je bloed hebben laten vloeien en je hebben gedood. Niks geen grootbrengen met de hand!'

Joe bood me nog wat jus aan, wat ik niet durfde te nemen.

'Hij heeft u heel wat last bezorgd, mevrouw,' zei mevrouw Hubble, vol medeleven met mijn zuster.

'Last?' echode mijn zuster, 'last?' En begon vervolgens een hui-
veringwekkende opsomming van al de ziektes waaraan ik me schuldig had gemaakt en van alle daden van slapeloosheid die ik had begaan, alle hoge plekken waar ik af was getuimeld en alle diepe plekken waar ik in was getuimeld, alle verwondingen die ik mezelf had toegebracht en alle keren dat ze me in mijn graf had gewenst en ik koppig had geweigerd daarheen te gaan.

Ik denk dat de Romeinen elkaar hevig hebben geërgerd met hun neuzen. Misschien zijn ze daarom wel zo'n rusteloos volk geworden. Hoe dan ook, tijdens de opsomming van mijn misdrijvingen ergerde meneer Wopsles Romeinse neus me zozeer dat ik eraan had willen trekken totdat hij het uitgilde. Maar alles wat ik tot dan toe had moeten verduren, was niets vergeleken bij het ake-
lige gevoel dat ik kreeg toen de stilte werd verbroken die was gevolgd op de opsomming van mijn zuster, een stilte waarin iedereen naar mij gekeken had met (zoals ik me pijnlijk bewust was) verontwaardiging en afschuw.

'Maar,' zei meneer Pumblechook, het gezelschap met zachte

hand terugvoerend naar het thema waarvan het was afgedwaald, ‘varkensvlees—in gekookte vorm—is ook wel zwaar, nietwaar?’

‘Neem wat brandewijn, oom,’ zei mijn zuster.

O hemel, daar had je het dan! Hij zou vinden dat de brandewijn waterig was, hij zou zeggen dat hij waterig was, en ik was verloren! Onder het tafellaken hield ik me vast aan de tafelpoot, met beide handen, en wachtte mijn lot af.

Mijn zuster ging de stenen fles halen, kwam terug met de stenen fles en schonk hem zijn brandewijn in; niemand anders nam wat. De ellendeling speelde wat met zijn glas—nam het op, hield het tegen het licht, zette het neer—verlengde mijn lijden. Onder-tussen ruimden mevrouw Joe en Joe vlot de tafel af voor de pastei en de pudding.

Ik kon mijn ogen niet van hem afhouden. Me nog steeds met handen en voeten vasthoudend aan de tafelpoot zag ik de ellendeling luchtig het glas aanraken, het opnemen, glimlachen, zijn hoofd naar achteren gooien en de brandewijn opdrieken. Met een daarna ontstond er een onbeschrijflijke consternatie in het gezelschap, want hij sprong overeind, draaide een paar maal rond in een verbijsterende, spastische kinkhoestdans en rende de deur uit; vervolgens was hij door het venster te zien, heftig schokkend en spugend, de afschuwelijkste gezichten trekkend en kennelijk buiten zinnen.

Ik bleef me stevig vasthouden terwijl mevrouw Joe en Joe naar hem toe renden. Ik wist niet hoe ik het had gedaan, maar ik wist zeker dat ik hem op de een of andere manier had vermoord. In mijn benarde toestand was het een opluchting toen hij werd teruggebracht en, het hele gezelschap rondkijkend alsof *dat* hem niet goed was gekomen, neerzank op zijn stoel met die ene veelbetekende zucht: ‘Teer!’

Ik had de fles bijgevuld uit de teerwaterkan. Ik wist dat het ergste nog moest komen voor hem. Ik bewoog de tafel als een modern Medium, door de kracht van mijn onzichtbare greep.

‘Teer!’ gilte mijn zuster vol verbazing. ‘Hoe kan daar nou teer in komen?’

Maar oom Pumblechook, die in die keuken almachtig was, wilde dat woord niet meer horen, wilde over het onderwerp niet meer horen, wuifde alles met een gebiedend handgebaar weg en

vroeg om hete gin met water. Mijn zuster, die in een onheilspellend gepeins was verzonken, moest in de weer om de gin, het hete water, de suiker en de citroenschil te halen en dat door elkaar te mengen. Voor het moment althans was ik gered. Ik omklemde de tafelpoot nog steeds, maar nu met het vuur van de dankbaarheid.

Langzamerhand kalmeerde ik voldoende om de poot te kunnen loslaten en van de pudding te eten. Meneer Pumblechook at van de pudding. Iedereen at van de pudding. De gang was achter de rug en meneer Pumblechook was gaan stralen onder de verkwikkende invloed van de gin met water. Ik begon te denken dat ik de dag wel door zou komen, toen mijn zuster tegen Joe zei: 'Schoone borden—koud.'

Ik omklemde meteen weer de tafelpoot en drukte die tegen mijn boezem als was hij mijn jeugdkameraad en hartsvriend. Ik voorzag wat er komen ging en wist dat het dit keer echt met me gedaan was.

'Tot slot,' zei mijn zuster op haar allervriendelijkste toon tegen de gasten, 'tot slot moet u echt dat verrukkelijke en overheerlijke geschenk van oom Pumblechook proeven!'

Moet! Ze mochten hopen dat ze het niet proefden!

'Het is namelijk,' zei mijn zuster terwijl ze opstond, 'een pastei, een smakelijke varkensvleespastei.'

Het gezelschap mompelde wat complimenten. Oom Pumblechook, die vond dat hij de lof van zijn medemensen verdiende, zei—ondanks alles heel vrolijk—: 'Nou, mevrouw Joe, we zullen ons uiterste best doen; laten we het mes eens in die pastei zetten.'

Mijn zuster ging de pastei halen. Ik hoorde haar stappen naar de provisiekast gaan. Ik zag meneer Pumblechook zijn mes in de aanslag brengen. Ik zag de eetlust herleven in de Romeinse neusvleugels van meneer Wopsle. Ik hoorde meneer Hubble opmerken dat 'een stukje smakelijke varkensvleespastei er altijd wel in gaat, zonder dat je er last van hebt', en ik hoorde Joe zeggen: 'Jij krijgt ook wat, Pip.' Ik heb nooit helemaal zeker geweten of ik alleen in mijn geest een schrille angstkreet slaakte of in het lijfelijke gehoor van het gezelschap. Ik voelde dat ik er niet meer tegen kon en moest wegrennen. Ik liet de tafelpoot los en rende voor mijn leven.

Maar ik kwam niet verder dan de huisdeur, want daar botste ik

frontaal op een groep soldaten met hun musketten: een van hen stak me een stel handboeien toe en zei: 'Hebbes, schiet op, kom mee!'